

УДК: 821.161.2:001.82(092)

Галина Ковальчук

НАУКОВА ТВОРЧИСТЬ НАТАЛІ КУЗЯКІНОЇ 1950–1960-х РОКІВ У ФАХОВОМУ ПРОЧИТАННІ СУЧАСНИКІВ

Стаття висвітлює наукову реценцію праць відомого літературознавця й мистецтвознавця Н. Б. Кузякіної періоду її життя і творчості в Україні, аналізує відгуки та рецензії критиків, істориків і теоретиків драми на такі її монографії, як «Нариси української радянської драматургії» (у двох частинах, 1958–1963), «Драматург Микола Куліш» (1962), «Драматург Іван Кочерга. Життя. П'єси. Вистави» (1968), «П'єси Миколи Куліша. Літературна і сценічна історія» (1970), акцентує політичний тиск на вченого після друку її статті «Народжена революцією» (1967) в польському

виданні. Представлено погляди Л. Бойка, М. Коцюбинської, В. Николаєва, М. Пархоменка, В. Сахновського-Панкєєва, І. Світличного, Є. Старинкевич, А. Танюка, В. Чалмаєва та ін. на наукову цінність видань, а також на метод і стиль праці дослідниці, вирізнено дискусійні моменти, які стимулювали Н. Б. Кузякіну до подальшого високого професійного вишколу.

Ключові слова: україністика, історія літературознавства, Наталя Кузякіна, українська драматургія ХХ століття, літературна критика.

Відомий український літературознавець і мистецтвознавець ХХ ст. Наталя Борисівна Кузякіна (1928–1994) активно впливає на вітчизняну науку на початку 1950-х рр., після захисту кандидатської дисертації з теми «Становлення української радянської драматургії. 1917–1934 рр.» (1952). Вона починає працювати завідувачем кафедри літератури Ізмаїльського вчительського (педагогічного) інституту (1952–1956), пізніше, із переведенням літературного факультету до Одеси, – доцентом кафедри української літератури Одеського державного університету імені І. І. Мечникова (1956–1961) і, нарешті, у вересні 1961 р. переїжджає до Києва й улаштовується науковим співробітником відділу театрознавства Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (із 1964 р. – імені М. Т. Рильського) (1962–1967), хоч якийсь час була і співробітником Державного видавництва музичної літератури й образотворчого мистецтва УРСР (відділ театру і кіно) (1961) та кафедри історії літератури Київського державного інституту театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого (1969–1972). Увінчати цей період її наукової діяльності мав докторською дисертацією з теми «П'єси Миколи Куліша: літературна і сценічна історія», фактично завершеною в другій половині 1960-х рр., однак через звільнення з роботи в академічному інституті за політичним обвинуваченням, посилення ідеологічного тиску в суспільстві (й особливо на інтелігенцію) вона вимушено переорієнтовується на дослідження «Драматург і театральний критик Іван Кочерга» й уже з цією назвою успішно захищає докторську дисертацію в Москві (1969). 1972 р. Н. Кузякіна, рятуючись від переслідування, виїжджає до Росії й до кінця життя працює на кафедрі історії російського і радянського театру Ленінградського державного інституту театру, музики та кінематографії імені М. К. Черкасова (нині Санкт-Петербурзька театральна академія).

Таким чином, відмічаємо, що 1950–1960-ті рр. – це, по суті, український період наукової творчості дослідниці, за який вона пройшла плідну дорогу від аспірантського учнівства й орієнтування у фахових інтересах до повноцінного утвердження як учений, авторитетний знавець минувшини та новітньої доби вітчизняної драматургії і театру. У цьому двадцятиріччя професійного життєпису Н. Кузякіної, на наш погляд, доцільним буде вирізнення окремих етапів: *ізмаїльський* (1952–1955) – початок наукової діяльності; *одеський* (1956–1961) – виформування й увиразнення наскрізних для творчості наукових інтересів; *київський* (1962–1972) – світоглядно-творча зрілість ученого. Обумовлені хронологічно, географічно, біографічно, ці етапи засвідчують і динаміку фахового становлення Н. Кузякіної.

За двадцять років наукової діяльності в Україні Н. Кузякіна опублікувала (наскільки сьогодні відомо) 60 праць, з-поміж яких: 6 книг, 5 статей у наукових збірниках, 20 статей у наукових журналах, 17 газетних дописів, 10 рецензій і 2 автореферати – кандидатської та докторської робіт [16].

Метою нашої статті є осмислення фахового сприйняття створеної Н. Б. Кузякіною в 1950–1960-х рр. наукової продукції в середовищі її колег – літературознавців і мистецтвознавців. Це дасть можливість виразно вписати дослідницю в конкретно-історичні умови розвитку української науки, зауважити її роль в осмисленні важливих дослідницьких проблем і потенціал до їх вирішення, предметно вималювати умови праці вченого, а також ті ідеологічні лещата, які часто зводили функціонування академічних інститутів до ролі ідеологічного обслуговування політичного курсу СРСР і розігрування трагіфарсу замість наукових відкриттів.

Об'єктом дослідження стали низка рецензій на праці Н. Б. Кузякіної, а також документи, статті й меморіальні свідчення, які торкаються її наукових здобутків. **Предмет** студії – професійна критична рецепція праць дослідниці її сучасниками. Оскільки наукова діяльність ученого – літературознавча й мистецтвознавча – поки що цілісно не вивчалася, а висвітлювалася більш-менш систематизовано тільки довідниками, то публікацій, які б вичерпно викладали порушувану нами проблему, нема. Окремі оцінні зауваги беремо з друків, які з'явилися після смерті дослідниці й належать, зокрема, перу її учнів – колишніх студентів і аспірантів.

Першими монографічними працями Н. Кузякіної, які зумовили помітний відгук наукової критики, стали «Нариси української радянської драматургії» – частина 1, 1917–1934 рр. (1958) і частина 2, 1935–1960 рр. (1963). Ці книги, особливо про період Розстріляного Відродження, по суті, започатковували вивчення новітньої української драматургії і театру, пропонували масштабний погляд дослідниці на їх генезу, представників, аналізували художні тексти й новації режисури в широкому історичному й літературно-мистецькому контексті. Сама Наталя Борисівна на свої ранні розвідки дивилася вельми критично: визнавала, що стали вони плодом ретельної праці («ця тема зараз неможлива», а вона ж її написала! [5, с. 67]), але разом із тим увібрали ідеологічну кон'юнктуру («І коли зараз (1990 р. – Г. К.) бачу червону обкладинку першої частини своїх «Нарисів української радянської драматургії», що вийшли 1958 р. на основі дисертації, то мені соромно. Довелося перейти життя, щоб усе-таки пізнати істину, – що ж таке були оті 20-ті роки» [5, с. 67]). Однак відмітимо, що і в наші дні ці наукові студії активно використовуються, цитуються

українськими літературознавцями й мистецтвознавцями. Понад півстоліття тому рецензії та відгуки на них опублікували В. Ніколаєв [18], І. Світличний [22], Є. Старинкевич [25], В. Чалмаєв [27], Д. Шлапак [28] та ін., котрі зі своїх позицій оцінили наукову вартість зроблених авторкою відкриттів і фахових умовиводів.

Однією з перших про «Нариси української радянської драматургії. Ч. 1 (1917–1934)» заговорила **Єлизавета Старинкевич** (1890–1966) – досвідчений літературознавець, критик, перекладач, у 1945–1963 рр. – співробітник Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР. Вона також вивчала драматургію цього періоду, мала у своєму доробку книги «Драматургія Івана Кочерги» (1947), «Олександр Корнійчук» (1954), «Українська радянська драматургія за 40 років» (1957), була знавцем європейського театру, зокрема як редактор підготувала до друку збірку «Від романтизму до натуралізму в французькому театрі» (1939). Уродженка Петербурга, вихованка Вищих жіночих курсів у Москві, Є. Старинкевич від 1920 р. жила в Києві, 1949 р. зазнала тут переслідувань через своє «непрозоре походження». Безумовно, вона симпатизувала молодій дослідниці, вони мали наукове спілкування, а 1957 р. Н. Кузякіна опублікувала рецензію на видану тоді книгу досвідченого науковця [13]. У свою чергу Є. Старинкевич присвячує її працям кілька оглядів, зокрема «Хибні положення в цікавій книзі» (1958) [25], об'єктом аналізу в якому була перша частина «Нарисів...».

Рецензентка вітає відмову авторки студії від «сухуватого академічного тону», яким здебільшого писалися тогочасні літературознавчі й театрознавчі розвідки, й віднайдення нею свого «жвавого», оригінального стилю викладу, – це привертає увагу до праці, підкреслює її новітній світоглядний формат. Безумовну талановитість дослідниці, на думку Є. Старинкевич, засвідчує те, «що вона зуміла, гортаючи пожовклі сторінки журналів, газет, театральних афіш та інших матеріалів, відчувати пульс епохи, вловити ті думи, настрої, уподобання, які були характерні для раннього періоду становлення радянської культури» [25, с. 3]. Коментуючи змістове наповнення «Нарисів...», літературознавець відмічає бездоганну орієнтацію Н. Кузякіної у формах театральної і драматургічної творчості 1917–1934 рр., як і блискуче знання тогочасної критики; пише про дотримання молодим науковцем принципу історизму в пізнанні художніх явищ та обстоювання психологічного реалізму як творчого методу в мистецтві; зауважує пильне, системне бачення наукової проблематики, адже ні традиційне (жанрологія), ні новаторське (пошуки в галузі методу, стилю, проблеми позитивного героя, сюжетика – і все в контексті літературної боротьби 1920-х – поч. 1930-х рр.) не пройшли повз її пильне око; сприймає як по-

зитивний факт відмову від тематичного принципу побудови історико-літературного дослідження на користь хронологічного, вирізнення всередині розділів-періодів «загальних нарисів соціально-політичного та мистецького життя <...>, характеристик окремих драматургів, що виступили в ці роки, аналіз деяких їхніх творів і, нарешті, ряд міркувань самої дослідниці з певних теоретичних питань» [25, с. 3].

Водночас, щоб якось, за нашим переконанням, підготувати собі основу для подальшого обстоювання в рецензії заборонених драматургів, зокрема М. Куліша, Є. Старинкевич у певний момент «переключається» на питання методологічно-ідеологічні: вона вже дорікає Н. Кузякіній, що та мало послуговується рішеннями І Всесоюзного з'їзду радянських письменників, котрий, приміром, ґрунтовно осмислив проблему соціалістичного реалізму й дав відпир ревізійним намаганням його «опорочити»; неточно тлумачить висловлювання В. Леніна; нечітко визначає політичну обстановку й розстановку класових сил після Жовтневої революції, а відтак поверхово відтворює загальну атмосферу часів зародження радянського мистецтва й неадекватно характеризує суперечливі погляди і творчість літераторів. Звідси теза рецензентки про те, що подеколи кузякінінська «своєрідність і сміливість в оцінках переростає у суб'єктивність, несумісність з вимогами науковості» [25, с. 3].

Прикметно, що аргументує це твердження науковець недооцінкою в книзі «одного з найталановитіших українських радянських драматургів – М. Куліша», творчість якого – фактично, всю, крім п'єси «97», – Н. Кузякіна «перекреслює», не помічаючи за націоналістичними помилками автора його шукань і досягнень. Є. Старинкевич критикує молоду дослідницю за плутання різних редакцій драми «97», непродуктивний соціальний підхід до аналізу характерів у «Комуні в степах», поверховий погляд на «Патетичну сонату». І тут рецензентка робить надзвичайно важливе застереження: твердить, що Н. Кузякіна, декларуючи відмову від політичних оцінок творчості літераторів, до яких удавалися в 1930-і рр. і які часто перетворювали письменника на ворога, сама стає на цей хибний шлях, не виробивши вміння говорити й думати інакше, понад усе цінувати естетичний критерій. Тому й виходить так, нібито вона намагається «віддати належне видатному талантові М. Куліша», проте насправді сама собі суперечить.

«Прямолінійні, недостатньо доказові і негативні оцінки, – пише Є. Старинкевич, – зустрічаємо в книзі Н. Кузякіної і відносно інших авторів, діячів культури й окремих творів. Так, лише чорною фарбою змальована діяльність Л. Курбаса. Цілком перекреслено трагедію

Я. Мамонтова «Коли народ визволяється», в якій драматург, хоч і не виходить іще з рамок умовно-узагальнювальної поетики своїх ранніх творів, все ж робить значний крок вперед, порушуючи важливі проблеми національного і соціального визволення, виразно виступаючи за повалення експлуататорського ладу. <...> Не пощастило в «Нарисах» також І. Кочерзі <...>, не пошкодувала дослідниця М. Ірчана» [25, с. 4].

Критик намагається деякі недогляди молодого науковця виправити, прокоментувати, доповнити порадами. Наприклад, щодо засад аналізу сатиричної комедії (це має бути не історичний підхід, а «ідейний задум та його художня реалізація»); щодо інтертекстуальних зв'язків творів Я. Мамонтова; щодо «попутництва» й ідеалізму світогляду І. Кочерги й націоналістичних впливів на М. Куліша; стосовно етики наукових висновків, яку не повинен зневажати вчений. Деякі з цих закидів рецензентка переадресовує редакторові книги – Ю. Костюкові, який мав би відстежити принаймні фактичні помилки. «Треба сподіватись, – дає урок професійної зрілості Н. Кузякіній Є. Старинкевич, – що у висвітленні дальших етапів розвитку української драматургії вона виявить більшу вдуманість і наукову озброєність, уникаючи поспішних і необґрунтованих тверджень, які є уразливим місцем <...> книжки» [25, с. 4].

Ми детально розглянули цей науковий розбір першої монографії Н. Кузякіної про українську драматургію й театр, щоб окреслити те високо фахове середовище, в яке вона входила і з часом була визнана ним як рівня; показати масштабність опрацювання авторкою дослідницької проблематики, а також позначити висхідну точку її наукового руху, в якому вчений надалі еволюціонуватиме від соціологізму до психологічного й філологічного наукового мислення.

Російський критик **В. Чалмаєв** у публікації «В области „белых пятен“» (1959) [27] бере за кут аналізу «Нарисів...» 1958 р. – становлення соцреалізму в українському письменстві перших десятиліть ХХ ст., появу нової якісної драми, яка б утілювала «естетичний поступ» і показала оновлення мистецтва відповідно до нових запитів реципієнтів. У підході Н. Кузякіної до осмислення цієї проблематики він бачить як цілком правильні, так і недостатні кроки. Головною заслугою дослідниці російський рецензент вважає те, що «вона пододала багаторічну практику замовчування цього важливого відрізка історико-літературного процесу» [27, с. 263]. Тобто поціновує принциповість науковця, яка правдиво назвала всі суб'єкти в драматургії пореволюційної доби – заповнила «білі плями», включаючи заборонених авторів і їхні твори, адже за працями інших фахових «інтерпретаторів» часто виходило так, що, крім

О. Корнійчука, нікого більше з творців жанру українська література в ці десятиліття не мала. Критик схвалює і основний пафосний акцент у книзі Н. Кузякіної – простеження драматургічного руху через оновлення реалізму, звісно, в напрямку його розвитку до соціалістичного формату; наголошує справедливе розуміння Н. Кузякіною того, що до цього процесу долучилися й ті митці, які згодом розвінчали «принципи соціалістичного мистецтва»: «Уміння автора дослідження відділяти зерно від половини у творчості таких, наприклад, драматургів, як М. Ірчана, І. Дніпровський, М. Куліш, дуже цінне» [27, с. 263].

Літературознавець цілком сприймає тезу Н. Кузякіної про стильове різноманіття драматичних творів 1917–1934 рр., адже природно, що митці засвоювали різні напрямки тогочасного модерністичного художнього мислення. Він також одним із перших підкреслює особливе духовне наближення Н. Кузякіної до постаті М. Куліша, щодо висвітлення творчості якого вона, безумовно, стояла перед вибором: чи є щось цікаве в історії трагічного падіння М. Куліша, який створив у п'єсі «97» один із перших реалістичних образів бідняка-комнезамівця, а потому цілком підпав під вплив націоналістичних проповідей М. Хвильового і Л. Курбаса? І критик солідаризується з дослідницею: «Всі ці помилки, нерозуміння, відходи – були насправді. <...> Проте хвилинні сумніви долалися заради того справді цінного, художньо яскравого, що було створено в ці роки» [27, с. 264]. Однак саме тут він знаходить і слабке місце праці: йому здається, що Н. Кузякіна «у своєму прагненні віднайти все цінне, повернути для сучасного читача з драматургічної спадщини цього періоду все дороге» інколи «надто захоплюється й утрачає перспективу, критичне відношення до матеріалу», прямолінійно роблячи висновок про те, що буяння творчих сил на початку періоду стало передумовою дальшого розвитку української драматургії [27, с. 264]. А звідси й порада молодій дослідниці – посилити ідеологічну складову дискурсу своїх наступних драматургічних пошукувань. Нагадаємо, що й ту міру «ідеології», яка була в книзі, Н. Кузякіна пізніше клала собі на карб, а втім, рецензія дозволяє усвідомити той факт, наскільки дослідник мусив протистояти цьому політично-методологічному пресові.

Знову «Нариси...» потрапляють у поле зору критики після виходу їх другої частини (1963). Так, фактично від початку і до кінця 1964 р. вони обговорюються в наукових колах, і цю розмову фіксує українська періодика. Журнал «Прапор» (1964, № 2) уміщує розлогу рецензію **В. Ніколаєва** (О. Седунова вважає цей підпис літературно-театрального критика псевдонімом [23]) – «Самостійність дослідни-

ка», в якій відмічається, що розробка Н. Кузякіної «не лишиться непоміченою. Вона викличе суперечки, але вже це промовляє на її користь. Доцільніше сперечатися по суті, ніж байдуже дослухатися до чергових повторень незаперечних істин» [18, с. 79]. Далі автор безапеляційно заявляє про «очевидні прорахунки цієї праці», однак передусім зупиняється на її позитивних якостях, як-от: інформативна; з різною авторською позицією – «написана темпераментно і схвильовано», а тому не залишає байдужими читачів; творча, оригінальна, самостійна. «Ця самостійність аналізу, висновків, спостережень», – пише В. Ніколаєв, – і становить найпривабливішу рису книжки» [18, с. 79]. Рецензентові імponує, як майже мистецьки Н. Кузякіна виписує літературні портрети драматургів, розкриває їхню індивідуальну своєрідність і неповторність. Наприклад, О. Корнійчук репрезентований як «публіцистичний бойовий залп», І. Кочерга – як естет із «примхливою грою уяви», Ю. Яновський – романтично-піднесений корабель, Я. Галан – майстер героїчно-трагедійного запалу, А. Дмитерко – експериментатор у творенні лірико-драматичного симбіонта тощо. Н. Кузякіна, за В. Ніколаєвим, у «портретних розділах» заслуговує якнайвищої похвали за «безкомпромісність аналізу, прагнення відійти від шаблонів, сказати чесно і до кінця те, про що іноді воліли мовчати», за міркування «про драматургів не з позицій «табелі про ранги», а з єдино правильної позиції історичної і художньої правди» [18, с. 79].

Водночас не сприймає В. Ніколаєв кузякінських «оцінок окремих п'єс або окремих образів» – бачить у них поверховість, бездоказовість, уривчастість за формою; вступає з авторкою в діалог, приміром, стосовно «ілюзорної проблемності й філософічності» у творах І. Кочерги; недоречності комедійного в трагедійних п'єсах О. Корнійчука й надміру героїчного в п'єсах про Вітчизняну війну, де мусили б, за Н. Кузякіною, розвиватися «трагедійні конфлікти»; заперечує розуміння авторкою трагічного, яке в книзі зведене до «питання про душевні якості людини», що рецензентові видається дивним, несерйозним, якимсь «сентиментальним зітханням», отожд замість моральних умовиводів він радить робити класові; каже про аналітичну невваженість «загальної картини літературно-театрального процесу», хиби історично-діалектичного бачення художніх явищ тощо. Зокрема, він наголошує: «Навряд чи правомірно ділити дослідження про двадцятип'ятирічний розвиток драматургії лише на два розділи: «Час важких випробувань» (1935–1945 рр.) і «Нові часи – нові проблеми» (1946–1960 рр.). Навряд чи правомірно такою періодизацією змішувати до купи (а так, по суті, вийшло) періоди перед Вітчизняною війною і

після Вітчизняної війни, до ХХ і після ХХ з'їзду КПРС. Правда, Н. Кузякіна робить відповідні застереження, але вони не міняють загального принципу, не допомагають розкрити історичну своєрідність драми тридцятих років або останнього десятиріччя» [18, с. 80].

Перебуваючи на останньому рубежі «хрущовської відлиги», рецензент, як і авторка монографії, ще могли собі дозволити говорити критично про «вождя народів»: «Культ особи Сталіна, репресії тих (1930-х. – Г. К.) років тяжко позначилися на мистецтві й українській літературі зокрема. Н. Кузякіна не обмежилася констатацією загальновідомого, а на конкретних прикладах показала, які літературні тенденції були наслідком цих сумних обставин. Картина, змальована нею, полемічно протистоїть намаганням зображати розвиток радянської драми у вигляді урочистого й безоглядного підняття до все нових і нових вершин» [18, с. 80]. Але В. Ніколаєв застерігає дослідницю від «вибілювання», захопленого піднесення окремих митців і лише негативного інтерпретування загальних тенденцій мистецького розвитку: «Тим-то єдиної, всеохоплюючої картини драматургії тих років не вийшло, матеріал дещо розтягнутий, розосереджений. Аналогічна «роздвоєність» властива і характеристичці 1946–1953 років» [18, с. 80]. Невдоволений В. Ніколаєв і не увагою до діяльності критиків: «Якщо в розмові про драматургію перший розділ коректується і доповнюється другим, то в значно гіршому становищі опинилися критики, критична думка тих років взагалі. Мова мовиться не про «деяких», навіть не про «багатьох»: Н. Кузякіна взагалі рідко персоніфікує цю сіру масу й судить про критику 30-х років, як про деяке середньоарифметичне ціле. <...> Бідна критика! Читаючи все це, можна подумати, що література розвивалась не разом з критикою, а всупереч критиці» [18, с. 80].

Підсумовуючи свої розмисли над другою частиною «Нарисів...», В. Ніколаєв наголошує: «...наївні міркування межують на сторінках книжки з вельми точним аналізом своєрідності жанру філософської драми, з дуже справедливою полемікою з тими, хто в побутовій приземленості схильний вбачати чи не єдину прикмету національної своєрідності української драматургії» [18, с. 81], рекомендує корисне видання сучасникам, зокрема молодим драматургам.

Однак менш як за місяць після виходу цієї публікації, 15 березня 1964 р., «Радянська культура» вміщує статтю «З хибних позицій», яка повністю перекреслює добачене попередніми критиками намагання Н. Кузякіної в «Нарисах...» «дослідити цінний досвід драматургії соціалістичного реалізму»: «...її спроба не вдалась. «Нариси» мають істотні вади ідейного, методологічного і суто фахового характеру. Вони

полягають у викривленні історії розвитку української радянської драматургії, в приниженні її ідейно-художніх здобутків, у невірній орієнтації творчості сучасних драматургів і театрів» [28]. Автор рецензії – вишколений комуністичний критик Д. Шлапак, оперуючи ідеологічними аргументами про «ленінське розуміння історії розвитку Радянської держави», про безсумнівну підтримку народом «правильності програми партії по будівництву соціалізму <...>, його довір'я до ленінської партії», незважаючи на «зловживання владою з боку Сталіна»; удаючись до надмірної політичної й соціологічної риторики, войовничого пафосу, твердить, що авторка стоїть на неправильних ідейних позиціях в осмисленні історичного періоду 1917–1960-х рр., а відтак – репрезентує неперспективні наукові сили.

Майже ровесник Н. Кузякіної, кандидат філологічних наук, колега за науковими інтересами до драми й театру, а водночас – комсомольський «апаратчик», майбутній лауреат премії імені О. Корнійчука, Д. Шлапак мав абсолютно інше бачення проблеми, яке відображало «офіційну позицію». Він відкидає тези Н. Кузякіної про те, що герой сучасного радянського мистецтва став ідейним заручником («відмовився і від самостійного мислення взагалі»), перетворившись у виконавця вказівок; що «робітничка» драма не розвивається через органічну неможливість (неправдивість) героїзувати злиденне робітництво; про звернення митців до минулого, зокрема революції, громадянської війни, як утікання від «викривленої» сучасності; що найбільш плідним етапом в українській драматургії були 1920-і рр. а письменники другої половини ХХ ст. тільки починають свої художні пошуки; про трактування років Великої Вітчизняної війни як шляху переосмислення попереднього буття й морального очищення (Д. Шлапак відкидає сам факт «морально-психологічної» переоцінки історичних подій і цінностей); про хибу літератури воєнного періоду, яка, на жаль, не відобразила «безодню народного горя й страждань, мільйони розлук і смертей, вершини героїзму й багато зрадництва, велич терпіння і надії – про все це треба було розповісти всьому світові сильно, пристрасно й жорстоко» [10, с. 189] (Д. Шлапака цілком задовольняє тематична лінія героїки подвигів, яка мобілізує і надихає [28]) тощо. Звідси й узагальнення критика: «В «Нарисах» Н. Кузякіної не дано історично-правдивої оцінки патріотичного подвигу української радянської літератури, здійсненого в роки війни. Замість висвітлювання фактів активної творчості і бойових подвигів письменників, замість показу їх ідейно-художнього ґрунтування автор наголошує на якихось «душевних муках очищення під кулями від усього непотрібного, дріб'язкового...» (!)» [28].

За нашим розумінням, Н. Кузякіна сподівалася на екзистенціальний прорив у радянській літературі, як це було у Європі, але, на жаль, не склалося в Україні, та й чи мали після 1930-х рр. ми на це сили, індивідуальності? Але рецензент був далеким від таких стильових категорій, більше того, він непомітно переходить від характеристики книги до характеристики особи її авторки, указуючи: неправильно тлумачить воїна-соціаліста-визволителя, який приніс у Європу «найвищі суспільні ідеї», уникає прямої оцінки образів будівничих нового життя; недостатньо уваги приділяє «постановам ЦК партії 1946–1948 років з питань літератури і мистецтва, які були спрямовані на посилення ідейно-виховної патріотичної ролі художньої творчості і відіграли визначну роль», не цитує рішень ХХ з'їзду КПРС, праць М. Хрущова [28]; ототожнює лінію партії і Й. Сталіна, тлумачить партійну турботу про «утвердження літературою радянської дійсності», «створення позитивного образу сучасника» «як установку на „парадність, помпезність, ідилічне зображення життя”» [28]. А отже – ідейна незрілість, шкідлива аполітичність, брак радянського патріотизму й партійної відповідальності.

Помітно дисонуючи зі здебільш прихильною культурно-історичною оцінкою В. Николаєва, вульгарно-соціологічні висновки Д. Шлапака щодо «Нарисів...» Н. Кузякіної, без сумніву, спрямовувалися на те, щоб ідеологічно перевиховати продуктивну дослідницю або ж, агресивно принижуючи її, перевиховати на цьому прикладі інших. Наприклад, Д. Шлапак твердить: «Помилковість ідейно-естетичних позицій Н. Кузякіної, упередженість її суджень і оцінок виразно проступають при розгляді нею конкретної картини розвитку української драматургії в цілому і творчості окремих драматургів. Вона побіжно силкується розв'язати чи не весь комплекс питань драматургічної творчості: конфліктність, жанри, стильові напрямки, традиції і новаторство тощо. Але загальна хибна концепція автора «Нарисів» не дає змоги вірно розібратися в цих питаннях: за окремими недоліками визначних п'єс автор не бачить їх ідейно-художнього звучання, за справедливою вимогою посилення суттєвості конфлікту у п'єсах криється недооцінка громадянського пафосу і привабливості позитивного героя, ратування за різноманітність творчих шкіл у драматургії обертається зухвалим прагненням розвінчати творчу манеру деяких провідних драматургів, передусім О. Корнійчука» [28]. Відомо, що О. Корнійчук – письменник, п'ятикратний лауреат Сталінської премії, академік АН СРСР, очільник Спілки письменників УРСР, голова Верховної Ради УРСР, Герой Соціалістичної Праці тощо – був тим комуністичним ідолом, якого критикувати заборонялося. У першій

частині «Нарисів української радянської драматургії» Н. Кузякіна присвятила йому доволі місця, детально проаналізувавши ранні кроки як драматурга, стильову манеру, характер розвитку творчості, правдиво вказавши на художні здобутки й невдачі. Друга частина «Нарисів...» вийшла з-під пера куди зрілішого вченого, який не побоявся назвати речі своїми іменами й указати партійному функціонерів його невиразне місце в літературі. Попри те, що О. Корнійчук організував проти Н. Кузякіної шквал критики, він таки домігся того, щоб вона позбулася улюбленої праці в АН УРСР і виїхала з України. А все ж, як чесний науковець, дослідниця не могла агресивно протистояти, приміром Шлапаковій оцінці Сталінового улюбленця: «Незаперечно, що високоідейна і художньо-майстерна драматургія О. Корнійчука – видатне явище не тільки української, а всієї багатонаціональної літератури. Твори цього визначного художника сповнені великої революційної думки, пристрасного життєствердження, пафосу боротьби за комунізм. Драматургія О. Корнійчука не тільки правдиво змальовує корінні процеси радянської дійсності, відтворює прекрасні образи борців за соціалізм і комунізм, але й не раз сміливо передбачала нові шляхи в розвитку нашого суспільства. Між тим, Н. Кузякіна, вдаючись до різноманітних маніпуляцій і догматичних розміркувань про окремі елементи художньої форми, повторюючи зади свавільно-естетичної критики, силкується кинути тінь на оптимістичну атмосферу, життєву правдивість і художню самобутність ряду п'єс О. Корнійчука» [28].

Автор рецензії звинувачує Н. Кузякіну в хибному методологічному орієнтуванні: «Взагалі Н. Кузякіна широко застосовує різноманітні спроби формальної критики, коли під прапором начебто благородної боротьби за довершену художню форму замовчується або викривляється ідейне звучання п'єси, соціальний зміст поведінки, вчинків, характерів позитивних героїв. З цією метою вживаються, і досить часто, суто формальні співставлення драм і персонажів різних історичних періодів та інші суб'єктивістсько-естетські аксесуари» [28]. Аполітизм, послідовне відсторонення від поставлених Комуністичною партією завдань, яке за Д. Шлапаком, спостерігається в «Нарисах...», – це, в його розумінні, не просто недогляд авторки, а шкідництво, яке дезорієнтує творчу молодь: «Н. Кузякіна вважає, що радянський письменник не завжди зобов'язаний мати свою ясно виражену ідейно-творчу громадянську позицію при зображенні явищ життя, що він може тільки поставити перед сучасниками складні питання, не маючи при цьому своєї точної зору. Зрозуміло, що подібні твердження суперечать ленінському вченню про партійність художньої творчості, вимогам методу соціалі-

тичного реалізму, який передбачає ясні ідейні позиції письменника при зображенні картин дійсності» [28].

Після такої рецензії доля Н. Кузякіної була практично вирішена, й ані розум, ані дослідницький талант не боронили її від цькування з боку офіціозу, особливо ж, коли маховик боротьби з інакомислячими набрав свого розмаху. Не випадково слово на захист літературознавця виголосив один із лідерів українського шістдесятницького руху, поет, літературний критик, науковий працівник Інституту філософії АН УРСР І. Світличний. У грудні 1964 р. він публікує в журналі «Дніпро» прихильну рецензію «Напередодні історико-літературного синтезу» [22], однак редакція (відп. редактор Ю. Мушкетик), аби перестраховатися, тут-таки вмщує і цілком супротивну за змістом інтерпретацію «Нарисів...» Н. Кузякіної одеського критика [15] М. Логвиненка [14] і дає промовистий коментар до статей: «„Нариси української радянської драматургії“ Наталі Кузякіної, зокрема друга книга, у якій висвітлюється наша драматургія 1935–1960 рр., стали предметом гострих дискусій. До редакції надійшло два критичних відгуки на цю книгу. Стаття І. Світличного цікава тим, що автор порушує в ній ряд важливих питань вивчення нашого літературного процесу, однак ми не можемо погодитися з деякими положеннями, що їх обстоює автор в оцінці книги Н. Кузякіної. І. Світличний обмежився занадто загальними зауваженнями та пропозиціями, в той час як «Нариси» в ряді місць заслуговують серйознішої критики. У книзі чимало нечіткостей, однобоких, суб'єктивних оцінок, просто помилкових тверджень. Саме на розкритті їх зосереджує значною мірою свою увагу критик М. Логвиненко.

Редакція вмщує обидві рецензії, маючи на меті, що вони, доповнюючи одна одну, допоможуть читачеві розібратися в достоїнствах і вадах цікавої спроби молодої дослідниці» [22, с. 144].

Зупинімося спочатку на публікації М. Логвиненка, оскільки вона, дещо згладжуючи ідеологічну риторіку Д. Шлапака, багато в чому, фактично, копіює її. Так, рецензент наголошує, що праця Н. Кузякіної – це перша спроба у вітчизняній науці послідовного дослідження складного процесу розвитку української драматургії (тоді як книг про окремих драматургів є немало) [14, с. 151]; сприймає як об'єктивний факт акцентування авторкою культу особи Сталіна, що, звичайно ж, несприятливо позначився на розвитку мистецтва аналізованого періоду; вітає самостійність мислення науковця, її впевнену, кваліфіковану аналітичну позицію, справедливу турботу про підвищення художньо-естетичного рівня письменства через гостру посутню оцінку; підтримує думку про

недопустимість замикання літератури навколо одного стилю – соцреалізму. Серед недоліків названі «зайва категоричність, що не допускає заперечень»; уже відмічене нами в Д. Шлапака обстоювання новітнього героя, який, на відміну від кузякінського твердження, зовсім не перестав самостійно мислити й надалі залишається активним творцем життя (Н. Кузякіна бачила тут причину занепаду інтелектуальної драми); знову-таки боронить від «несправедливої критики» творчість О. Корнійчука («У полемічному запалі Н. Кузякіна часом втрачає почуття міри, «розносить» на всі заставки окремі образи і прийоми відомих п'єс О. Корнійчука» [14, с. 152]), акцентуючи життєвість і психологізм його п'єс, заперечувані дослідницею; вишукує контрверзи в авторських оцінках.

«Великий матеріал нашої драматургії простудіювала Н. Кузякіна, – пише М. Логвиненко. – Багато творів – драм, комедій, трагедій – з'явилося у повоєнні роки. І все ж, скажемо відверто, залишається гірке почуття незадоволення від тих розділів, в яких розглядається драматургія Ю. Яновського, Я. Галана, Л. Дмитерка, В. Собка, О. Левади та ін.» [14, с. 154]. Не переконало рецензента випускання жанру комедії в «Нарисах...», однак не може не погодитися він з авторкою, коли та твердить, що героїзація «покалічила» жанр трагедії оптимістичним фіналом, тощо. У цілому ж, підсумовуючи свій помірно критичний аналіз, М. Логвиненко ще раз наголошує: «...книжка Н. Кузякіної, написана в полемічному плані, засвідчує своєрідність та індивідуальність критичного мислення автора» [14, с. 154].

І. Світличний починає розмову про «Нариси...» Н. Кузякіної констатуванням того факту, що після викриття культу особи Сталіна суспільство вступило в нову фазу розвитку, і такий історичний поворот, звісно, мусить супроводжуватися переоцінкою цінностей та виробленням нових «історичних концепцій, поглядів на цілі епохи народного життя, народної культури» [22, с. 145]. У галузі художнього слова і науки про нього цей процес оновлення розпочато реабілітацією творів, авторів, стилів, появою перших ґрунтовних публікацій про того чи того репресованого письменника: «І тільки зараз ми підійшли до якогось більшого історико-літературного синтезу, до осмислення всіх тих окремих художніх явищ як чинників єдиного літературного процесу і до глибшого розуміння особливостей самого процесу» [22, с. 145]. Працю Н. Кузякіної він бачить як перший крок до системно-цілісного висвітлення конкретного історичного періоду та окремого жанру в українському літературному процесі: «З цього погляду, ґрунтовна синтетична праця Н. Кузякіної про українську радянську драматургію <...> заслуговує на найпильнішу увагу й обго-

ворення як одна з перших і серйозних спроб сучасного історико-літературного синтезу» [22, с. 145]. Критик так само констатує, що в книгах є «значні хиби та прорахунки», але йде далі й зупиняється на їхніх продуктивних моментах:

1) *літературно-критична об'єктивність*: «Перше, що приваблює в «Нарисах» Н. Кузякіної, це – високий рівень літературно-художніх критеріїв, з якими авторка відбирає матеріал, аналізує й оцінює і окремі художні явища, і літературний процес в цілому. В її оцінках відсутні колінкування перед літературними авторитетами, вільні чи мимовільні міркування кон'юнктури, особисті смакові упередження. Про видатних письменників вона пише таким же тоном, як і про середніх, і всіх їх міряє однією критичною міркою» [22, с. 145]. Аргументує І. Світличний це своє твердження, зокрема, тим, що Н. Кузякіна дає абсолютно правдиву оцінку творчості О. Корнійчука, де вказуючи на естетичні здобутки митця, а де зауважуючи невдачу, і в цьому нема «для письменника нічого образливого» [22, с. 146];

2) *історичний підхід до оцінки художніх явищ*: «Висота естетичних критеріїв, їхня науковість забезпечується тим, що дослідниця взагалі прагне не стільки до нормативності, скільки до історизму своїх оцінок» [22, с. 146];

3) *продуктивна методологія вивчення наукової проблеми*: авторка шукає нові підходи до періодизації літературного процесу, намагається «синтезувати висвітлення літературного процесу з аналізом творчості окремих письменників», відходить від біографізму («житійного» принципу творення літературних портретів) на користь «художніх, саме індивідуальних особливостей письменників», формує «цілісні етюди про творчість того чи іншого письменника» в конкретному часі. «Це має ті переваги, – наголошує І. Світличний, – що літературний матеріал ніби очищається від різноманітних позалітературних чинників, художня творчість міцно «прив'язується» до епохи, з якої вона виросла, і творчі індивідуальності постають у своїх взаємозв'язках та взаємовпливах і в своїй порівняльній вартості для літератури й культури в цілому» [22, с. 149]. Науковець відмічає, що Н. Кузякіна у своєму підході до вивчення української драматургії «не цурається спроб пояснити літературний процес суспільними чинниками, матеріалістична теорія відображення є для неї основоположною, але вона прагне робити це без спрощення і вульгаризації, і в суспільній історії вона бере не перше, що потрапить під руку, а вишукує такі моменти, з якими література справді зв'язана, які на літературний процес справді впливали, а не просто відбувалися паралельно й одночасно» [22, с. 150]. Так обережно критик виводить Н. Кузякіну як ученого за рамки вульгарно-соціологічного й марксистського

методів, долучає до школи системного аналізу в контексті історичного напрямку.

Але, як уже відзначалося, має шістдесятник і фахові претензії до колеги-дослідниці, які в основному стосуються першої частини «Нарисів...»: це непослідовна періодизація літературного процесу, неправомірність деяких заполітизованих висновків щодо творчості окремих письменників, передусім М. Куліша, а разом із тим – формування «кумира» з інших. Але ці хиби не роблять дослідження менш цікавим і менш науково вагомим.

Отже, бачимо, що наукове життя кінця 1950-х – початку 1960-х рр. закрутило Н. Кузякіну у своєму вирі: вона стає відомою, а, як знаємо, славу мало кому пробачають. Проте дослідниця сприйняла органічно цей виклик, оскільки вважала, що науковець не має іншого вибору, як «висловлювати власні думки і відкриття», інакше його праця буде неякісною, «безбарвною» [6, с. 158]. І вона далі прямує шляхом пізнання української драматургії ХХ ст. і найвидатніших творців цього жанру.

1962 р. Н. Кузякіна видає свою першу монографію про М. Куліша – «Драматург Микола Куліш», у якій (це відмічає І. Світличний [22, с.151]), переглядає деякі попередні власні погляди на творчість митця. Книгу прихильно сприйняли читачі і критики, з'явилися відгуки про неї А. Бойко [2], Є. Старинкевич [24], В. Сахновського-Панкєєва [21] та ін.

Критик А. Бойко (1962), підходячи до оцінки праці з «партійно-ленінських позицій», радіє тому, що практично у всьому солідаризується з авторкою, починаючи від вдалого епіграфа до видання: «Я люблю революцію і боротьбу, я люблю партію – бо тільки в її шляхах початки нового життя (хай яке не далеке від нас це життя). З листа М. Куліша від 29.V.1925 р.» – і до основних акцентів у пізнанні складної і суперечливої долі художника слова, до об'єктивності, суворості, принциповості критичного погляду.

Рецензент схвалює звернення дослідниці саме до цього літератора, нищівно критикованого, несправедливо забутого, але, за твердженням багатьох сучасників, надзвичайно талановитого; вважає її працю «найбільш повним і глибоким аналізом життєвого і творчого шляху драматурга» [2, с. 84]. Позитивним моментом у книзі бачить широке залучення архівних матеріалів, епістолярію, мемуарних джерел, на підставі яких «Н. Кузякіна змогла відкинути незаслужені звинувачення голобельної критики і об'єктивно оцінити спадщину М. Куліша» [2, с. 84]. Услід за Н. Кузякіною, А. Бойко найвидатнішими творами М. Куліша вважає «97» і «Патетичну сонату», а до рангу «шкідливих» («через вплив А. Курбаса, М. Хвильового та реакційної критики») відносить «Хулія Хурину», «Мину Мазайла» й «Народного Малахія»; пал-

ко підтримує ту напористу відсіч, яку чинить авторка книги всім, хто робить спроби й далі викреслювати письменника з української радянської літератури, говорячи про його нібито націоналістично-фашистський світогляд: «Що ж до симпатій драматурга, то немає сумніву, що вони цілком були на боці героїв революції – більшовиків» [2, с. 84].

А. Бойко справедливо наголошує: «Н. Кузякіна не уникає й не замовчує суперечностей у світогляді М. Куліша, ідеологічних зривів і помилок, не амністує його «гріхів», а принципово, по-партійному, з фактами в руках, але з боєм і гіркотою в серці за талановитого письменника розкриває його творчий шлях» [2, с. 84]; «Аналізуючи твори, дослідниця розкриває творчу лабораторію письменника, порівнює його художні прийоми й манеру письма з особливостями стилю і художніми засобами інших драматургів (І. Тобілевича, О. Неверова), ґрунтовно аналізує «першоелемент драматургії» – мову героїв, новаторство задуму і форми, розкриває характерні риси і естетичні основи його творчого методу, виразність і самобутність зображуваних ним характерів» [2, с. 85]. Але говорить і про окремі недогляди науковця: недооцінювання ремарок, яким сам митець надавав чималого значення; окремі суперечливі оцінки дійових осіб п'єс. Цікаво, що А. Бойко немовби провіщує розвиток кузякінської лінії кулішезнавства своїм зауваженням: «У книзі <...> досить побіжно висвітлено питання театральної історії його п'єс...». А вже відомо, що 1970 р. з'явиться праця під назвою «П'єси Миколи Куліша. Літературна і сценічна історія», де ця тема буде висвітлена, та й пізніше дослідниця постійно звертатиметься до постаті митця.

Критик вважає, що монографія Н. Кузякіної буде цікавою і корисною «викладачам вузів, учителям, студентам, старшокласникам», і одним з аргументів висуває той, що читається вона подеколи «завдяки блискучій манері викладу та публіцистичній пристрасі <...> як художня проза» [2, с. 86]. Його остаточний висновок такий: «Глибина літературно-критичного аналізу, переконливість аргументів, простота і легкість розповіді, вміщення в книзі бібліографічних покажчиків критичної літератури про М. Куліша та його статей і виступів роблять цю невеличку книжку цінним надбанням українського радянського літературознавства» [2, с. 86].

Прихильна, хоч і з певними зауваженнями, рецензія на книгу Н. Кузякіної про М. Куліша належить перу лєнінградського історика й теоретика драми В. Сахновського-Панкєєва (1963, березень), який свої оцінні розмисли завершує такими словами: «...не вагаючись, віддаєш «пальму першості» саме цій книзі – серед всіх (на жаль, нечисленних) монографій про українських радянських драматургів. Бо вона

перевершує їх гостротою критичної думки, широтою і безпосередністю мистецьких асоціацій, органічністю відчуття зв'язку епохи й особистості художника» [21, с. 138]. Учений радіє появі «першої монографії про Куліша», в якій драматургічний доробок митця представлений методологічно грамотно: «...це не сукупність п'єс, а безперервний творчий процес (саме такого підходу ще бракує багатьом нашим літературознавчим роботам)» [21, с. 137]. На думку В. Сахновського-Панкєєва, яку, до речі, окремі рецензенти заперечували, «Н. Кузякіна розібралась не тільки в п'єсах, вона зрозуміла самого Куліша, а разом з нею зрозумів його читач» [21, с. 137]. Науковець кваліфікує монографію як «соціологічну в найкращому значенні слова» – на цьому фундаменті (зануренні в гущу життя) зростає естетичний аналіз творчості драматурга. Також відмічає інтерес дослідниці до психології автора й масової свідомості доби, – це допомагало пояснити творчий розвиток особистості літератора й глибше пізнати характери дійових осіб. Критик добачив активне й доречне цитування Н. Кузякіною багатьох джерел, зокрема російських митців і вчених, її скерованість на максимально повне й глибоке висвітлення наукової проблеми. Разом із тим В. Сахновський-Панкєєв тлумачить як ослабкий розділ про «Комуну в степах» (недооцінено «націоналізм» Вишиваного); поряд висловлює захоплення розділом про «Патетичну сонату»; твердить, що Н. Кузякіна замало уваги приділила п'єсам «Хулій Хурина», «Закут», а вони заслуговують на посутній аналіз, а не оцінку за готовими «декларативними формулами». Учений теж сподівається на продовження праці авторки над драматургічною спадщиною М. Куліша, яка, можливо, зумовила б такі винесення творів митця на широку сцену [21, с. 138].

Критик М. Пархоменко в московському журналі «Театр» 1963 р. публікує цікаву й репрезентативну рецензію «Книга о драматурге», в якій знайомить широкі читацькі кола з видатним українським літератором, одним з основоположників української радянської драми, митцем непересічного таланту й водночас жертвою сталінського режиму М. Кулішем і вітає появу книги про нього, котра заповнює білі плями в духовній культурі [19, с. 91]. Автор допису означає жанр книги Н. Кузякіної як «критико-біографічний нарис», окреслює обраний дослідницею науковий об'єкт – тільки драматургія митця, коротко характеризує структуру видання. Він, як і інші рецензенти, також відмічає легкість викладу, полемічність, правдивість, прагнення відновити історичну справедливість, яку роблять монографію захопливою, хвилюючою [19, с. 92]. Але прикметна рецензія М. Пархоменка тим, що вона показує якісну відмін-

ність наукового простору в тодішніх Україні та Росії. Адже, на його погляд, в книзі (перші розділи) надто багато «політичних висновків» щодо М. Куліша, які роблять невмотивованим дальший якісний розвиток доволі складного письменника, схематизуючи його ідейно-творчу еволюцію як однолінійну й цим грішачи проти істини [19, с. 91–92]. Словом, тоді як авторка і, наприклад, І. Світличний вважали, що вона правдиво представила тут М. Куліша, порівняно з першою книгою «Нарисів...» (1958), то менш заангажований реципієнт одразу помічав шалений тиск ідеології, який підривав якість видання. М. Пархоменко дорікає Н. Кузякіні за те, що вона мало бореться за свого М. Куліша, не наполягає щодо повернення його творів на сцену, а ще сплутує «художні прорахунки» з «ідейними помилками» драматурга, не до кінця збагнувши його творчу лабораторію й людську трагедію. «Тому найнепереконливіше в книзі – пояснення переходу драматурга з пори кризи в пору відродження, творчого піднесення» [19, с. 92], – пише колега авторки по наукових інтересах, закидаючи їй ще й нерозуміння сутності стилів – соціалістичного і критичного реалізму. Той, хто більше знайомий із суспільно-політичною ситуацією «вичерпування» хрущовської відлиги в Україні, з переважно не потривоженою старою сталінською системою в «ідеологічній сфері», розуміє, що Н. Кузякіна сказала про М. Куліша те, що змогла, проте це зовсім не означає, що вона не бачила «більшого», не розуміла всієї суті соціально-культурної й історичної катастрофи післяжовтневого періоду, яка, фактично, знищила покоління Розстріляного Відродження.

Не обійшла увагою цієї монографії про М. Куліша і znana вже Є. Старинкевич: до дня народження драматурга «Літературна Україна» (1964, грудень) уміщує її детальний аналіз праці Н. Кузякіної. І знову науковець передусім хвалить молодшу колегу – за вже впізнаваний неакадемічний, живий виклад; за репрезентацію цікавого, нового, зібраного з архівних джерел матеріалу; за широке використання нотаток і нарисів самого М. Куліша. Рецензентці імпує, що авторка книги акцентує на охудожненні образу письменника – «зближенні біографії М. Куліша ранніх років з життєвим шляхом героя «Вершників» Ю. Яновського – Данила Чабана. Це зіставлення допомагає яскравіше відчувати своєрідність обдарування М. Куліша, його щільний, органічний зв'язок з національною поетичною стихією, з народним життям і природою степової південної України, з романтикою легендарних революційних боїв у незабутні буремні роки» [24].

Утім, добачає Є. Старинкевич і певні невмотивовані самообмеження авторки в роботі:

не задіяно сценічної історії п'єс М. Куліша, що «штучно звузило, збіднило об'єкт дослідження», послабило науковий аналіз, зруйнувало органічний світ драматичного твору; негнучко, поверхово витлумачено жанр трагедії як не-ефективний у радянському мистецтві, замість того щоб усвідомити його новий естетичний зміст, породжений революцією («Доводиться пошкодувати, що Н. Кузякіна спинилася на півдорозі <...>, не скористалася з нагоди піднести ширші питання – зародження в радянській драматургії нових аспектів трагедії і героїки» [24]); недоречно застосовано хронологічний принцип аналізу творчості літератора, що зруйнувало тематичні зв'язки між текстами, їхню циклізацію; плутано розрізнено критичний і соціалістичний реалізм, зокрема на матеріалі творчості М. Куліша; нечітко виписано світоглядну динаміку письменника.

Критикує вчений і такі серйозні прогалини поетикального розбору, як, наприклад, недогляд кулішівської теми людини-«сировини», котра «стоїть на межі» між старим і новим (характерна і для творів О. Довженка); неувага до «двох типів радянських характерів» (О. Фадєєв) – індивідуаліста-скептика й діяльного оптиміста, виписаних драматургом; нехтування функціональним навантаженням ремарок («...чи не треба було б конкретніше розглянути ці «ремарки» як своєрідну форму «внутрішнього монолога» головного героя і визначити важливу функцію цього монолога в композиції цілого твору та в його стильовій тональності?» [24] – щодо «Патетичної сонати»). Узагалі, поетику, особливо тих творів, про які непросто було говорити, як-от «Маклена Граса», в книзі висвітлено мало, інколи авторка просто переказує зміст. А таке питання, як «шукання стилю Кулішем», – абсолютно некузякінське: на нього шукатимуть відповідь майбутні покоління вчених. До речі, Є. Старинкевич дуже цінувала спільну працю наукового товариства над вирішенням важливих проблем і у зв'язку з цим також дорікнула Н. Кузякіній: «...дослідниця чомусь повністю ігнорує своїх сучасників, що теж намагаються, як і вона, зрозуміти й оцінити з позицій нашого часу спадщину Миколи Куліша. Жвавий і ширий обмін думок, використання кожним дослідником того, що зроблене вже його «братами по перу», – можуть тільки сприяти розвиткові нашого літературознавства і критичної думки» [24]. Тим більше, що книга самої Н. Кузякіної до подібного діалогу вельми налаштовує науковців: «...викликає бажання то посперечатись з автором, то поглибити, уточнити чи розвинути далі висловлені ним цікаві думки про творчість одного з найталановитіших і «найтрудніших» наших письменників» [24].

Упевнені, що присуття, справді фахова критика додавала Н. Кузякіній бачення ширших берегів своїх майбутніх наукових пошукувань; що ж стосується ідеологічних докорів, то вона вчилася морально ігнорувати їх, відсторонюватися, наскільки це вдавалося зробити.

1968 р. у Києві вийшла друком чергова монографія вченого – «Драматург Іван Кочерга. Життя. П'єси. Вистави», за якою невдовзі в Москві була захищена докторська дисертація. Критичних відгуків про цю роботу небагато (Л. Танюк, М. Коцюбинська), оскільки тривали гоніння на шістдесятників, і Н. Кузякіну також захопила їхня хвиля. Через надруковану в польському виданні статтю «Народжена революцією» (1967) [11], присвячену 50-річчю української радянської драматургії, але з «неправильними» ідеологічними акцентами, дослідниця потрапила під шквал агресивної академічної критики, була звільнена з роботи і, зрештою, виїхала з батьківщини. Цікаво, що й ця невеличка закордонна публікація, яка цілком толерує нову радянську дійсність, апелює до висловлювань В. Леніна, але не уникає назви Україна (історичнішою за новоявлену УРСР) і поняття «національна культура», не роздає письменникам титули геніїв за їхню політичну позицію, не викреслює з літературного процесу драматургів-емігрантів і репресованих, бачачи в їхніх творах більше здобутків, аніж в офіційно визнаних митців, – також спромоглася на, з дозволу сказати, «рецензію» в «Літературній Україні»: «Кому це вигідно?» [1].

Засуджувати Н. Кузякіну «призначили» письменників, критиків, літературо- і мистецтвознавців Ю. Бобошка і Ю. Костюка (редактора 1-ї частини «Нарисів...»), котрі ретельно «опрацювали» статтю, навіть зіставили її текст з іншими працями дослідниці, щоб підкреслити її фахову й ідеологічну «деградацію». «Ця стаття містить ідейно-хибні твердження, неправильні оцінки творів деяких письменників, окремих фактів і явищ дожовтневої та радянської дійсності, по суті, є антинауковою, такою, що викривляє перед зарубіжним читачем шлях розвитку української радянської драматургії» [1], – пишуть «експерти». І, звісно ж, деталізують свою позицію через низку зауважень: Н. Кузякіна знехтувала практику соціалістичного будівництва як основу для драматургічного розвитку й не згадала «про основний метод радянської літератури – соціалістичний реалізм»; спирається на реакційну критику, відмічаючи низькопробність українського дожовтневого театру, більше того – підтримує її; не розрізняє поміж митців «ідейно-політичних антагоністів»; не зважає на «гостру критику громадськості» щодо її попередніх праць, у яких були методологічні помилки й знецінювання «деяких

явищ радянської драматургії», себто – й надалі прямує хибним шляхом, не зробивши «висновків». А далі – звинувачення за те, що М. Куліш у її інтерпретації – найперший у своєму творчому поколінні за силою природного таланту й тверезою глибиною мислення, а не автор «ущербних» творів; що І. Микитенко – не здатний до самостійного мислення, а звідси – ідеалізатор скороминущого; І. Дніпровський – занадто «європеїзований» у стилі; І. Кочерга – лише майстер в історичному жанрі, чим принижено його творчу багатогранність; О. Корнійчук – зовсім «спаплюжений», адже ідейність, актуальність його п'єс перекреслено надуманими дослідницею «вадами», від яких «тхне зневагою»; крім того, низку драматургів авторка статті не називає зовсім (О. Леваду, М. Стельмаха, Л. Дмитерка, О. Коломійця). «Отож, сучасна українська радянська драматургія, – роблять висновок аналітики, – в її статті набирає вкрай непривабливого вигляду. <...> Строката й похмура картина української драматургії, подана Н. Кузякіною в її статті на сторінках «Українського календаря», може тільки дезорієнтувати кожного, хто щиро прагне прочитати правдиву оповідь про славний 50-річний шлях українського драматичного слова. <...> Підміна наукового аналізу творчості ряду радянських драматургів, фактів, подій і явищ поживтневої літературної дійсності України суб'єктивістськими, ідейно-хибними оцінками, антинауковими твердженнями, навіть незалежно від добрих намірів автора, вигідна кому завгодно, тільки не справі об'єктивного висвітлення розвитку української радянської драматургії – дітища Великого Жовтня, складової частини соціалістичної культури українського народу» [1]. Таким чином, «правильні» акценти були розставлені, а дописувачі особливо не терзалися муками совісті, оскільки, по суті, лише озвучили рішення (від 25.IV.1967 р.) Вченої ради ІМФЕ імені М. Т. Рильського АН УРСР щодо Н. Кузякіної (див. [3]). Утім, як зауважує сучасний театрознавець Р. Пилипчук, у наукових колах запам'яталося це псевдо-вболівання за честь дослідництва через знищення дослідника, і авторів надрукованого в письменницькій газеті «пасквілю» багато хто з колег так ніколи й не пробачив [20].

Тим часом здана у виробництво «Радянському письменнику» книга Н. Кузякіної про І. Кочергу таки готується до друку, успішно оминувши процедуру «зняття» з плану, як це часто траплялося в ті роки з творчими доробками інакомислячих літераторів. Одним із таких політично незгідних, чиї збірки поезії відклали вдовгу видавничу шухляду, а рукопис театрознавчої розвідки взагалі вилучили, був активний шістдесятник, письменник, актор і режисер **Л. Танюк**. У другій пол.1960-х рр. він, зацькова-

ний в Україні, вже перебував у Москві й числився там серед кращих режисерів. Однак 1968 р. його творчу кар'єру таки перериває «політичне» звільнення з Центрального драматичного театру. Перу цього молодого митця й колеги за науково-творчими інтересами й належить, на наш погляд, дуже теплий і справедливий відгук на нову монографію дослідниці, опублікований у журналі «Дружба народів» (1968, № 9) [26]. Л. Танюк вибудовує свою рецензію так, щоб висвітлити «головного героя книги» – І. Кочергу, але помітно, що образ цього драматурга в його свідомості цілком вималювався саме через ознайомлення з ґрунтовною працею Н. Кузякіної. Критик відмічає, що авторка монографії простежує ґенезу творчого розвитку письменника: від російськомовного й простуватого «І. Кочергина» до зрілого майстра драматичного жанру; правильно тлумачить його ранню популярність як масового митця, театрального консерватора, прихильника ідеалізму й романтизму. Післяреволюційний І. Кочерга поступово стає іншим, долучаючись до актуальної проблематики, збагачуючи твори аналітикою, філософізмом, національно-історичним і психологічним компонентами. Але, вступає в дискусію Л. Танюк із Н. Кузякіною, все ж критика І. Кочерги з боку Л. Курбаса справедлива, бо в нього, безперечно, заслабкою була політична й громадянська позиція, інший формат драматургічного мислення в цілому. Рецензент вдумливо простежує кузякінський аналіз змісту й жанрової природи творів «Свічине весілля», «Ярослав Мудрий» та ін., не раз відмічає «дуже цікаві спостереження» дослідниці, як-от щодо контрасту авторського креативного романтичного начала й реципієнтських реалістичних очікувань, через що п'єси І. Кочерги і з тексту, й зі сцени сприймалися неоднозначно. Л. Танюк наголошує: «...найцінніше в новій книзі Н. Кузякіної те, що вона веде читача по країні Кочерги, як розумний і ненав'язливий гід, для якого головне – не тільки показати визначні пам'ятки, але й представити внутрішній зв'язок явищ... Переконливість аргументації та, головне, закоханість автора у свого героя, що разом із тим не заважає бути надзвичайно вимогливим і непримиренним до його недоліків, позитивно відрізняє змістовну монографію від деяких інших праць про видатного українського драматурга» [26, с. 268]. І насамкінець, спеціально підкреслюючи це на фоні політичних обвинувачень Н. Кузякіної у фаховій незрілості, Л. Танюк пише про високопробність – «науковість у кращому розумінні цього слова» – цієї чергової книги авторитетного літературознавця, акцентує її простоту викладу, прив'язаність до історичного буття, новочасну актуальність, му-

дрість, яка стимулює інших учених до подальших пошуків і відкриттів.

У непростий період свого життя Н. Кузякіна відчула дуже важливу для неї підтримку і з боку ще одного представника шістдесятницького руху – Михайлини Коцюбинської, яка в журналі «Дніпро (1968, № 12) [4] також друкує прихильну рецензію на книгу про І. Кочергу. Із чітко вивіреною інтерпретаційним підходом критик називає цю літературознавчу новинку «подією», позначеного «творчим думанням» автора, а не прямуванням за готовими схемами, штампами.

М. Коцюбинська наголошує в статті на доконечній потребі у вітчизняному літературознавстві праць комплексних, «ширшого, загальнішого плану», «філософічних», «загальноцікавих», «у яких той чи той письменник, той чи той твір бралися б у широкому контексті духовного життя народу й людства, в контексті епохи, на тлі загальнолюдських мистецьких та моральних цінностей, у живих контактах із сьогоdnішнім днем – з його ідеалами й уявленнями, злетами і падіннями, відкриттями й помилками» [4, с. 139]. І в монографії Н. Кузякіної про І. Кочергу науковець знаходить підтвердження очікуваного, саме ті масштабні фахово-культурологічні й моральні виміри, яких, за її переконанням, потребує від дослідництва сучасне (далеке від стабільності уявлень і критеріїв) суспільство. Навіть не претендуючи на вичерпну повноту й монографічну «епічність», книга Н. Кузякіної, за М. Коцюбинською, цікава своєю «оригінальною концепцією життя і творчості драматурга, переконливо аргументованою і майстерно доведеною»; цінна «культурою думки <...>, не скутою умовностями жанру», якій властиве «широке охоплення матеріалу, вільний лет асоціацій, здатність переводити суто фахові питання у план моральний і філософський, уміння не лишитися на рівні факту, а постійно робити висновки «для себе» і «для нас» із не легкого й нерівного творчого шляху письменника» [4, с. 140]. Отже, через факт Н. Кузякіна прагне сказати значно більше, стимулювати реципієнтів до духовного збагачення. «Тим-то так відрадно відчувати в книжці Н. Кузякіної постійні проєкції думки в суміжні духовні сфери: мистецтва, театрального життя, художньої (і взагалі людської) етики, психології творчості, політики мистецького будівництва в країні тощо» [4, с. 140], – пише М. Коцюбинська. Авторка рецензії бачить у Н. Кузякіній мудрого дослідника, який поважає свого інтелектуального читача, здатного осягнути науковий текст без надмірних спрощень. Так само масштабно, живо репрезентує Н. Кузякіна й головного героя своєї праці – І. Кочергу, який «постає не умовно-літературознавчою схемою письмен-

ника, а людиною зі своїм яскраво окресленим творчим темпераментом, своєрідним типом художніх реакцій на дійсність, із неповторною логікою характеру» [4, с. 140]. Дослідниця суто людські риси літератора розглядає в єдності з його «творчими принципами, шуканнями, смаками, навіть стилістикою», тлумачить творчість як «одну з функцій складного і єдиного людського організму, як якість, невід'ємну від інших чисто людських якостей художника і великою мірою ними обумовлених» [4, с. 140]. Відтак твори І. Кочерги, і в цьому М. Коцюбинська підтримує Н. Кузякіну, можна прочитувати і в автобіографічному плані, зосібна в аспекті душевного розвою митця. Разом із тим авторка монографії вміє об'єктивно судити, відрізнити артистичне, напускне, фальшиве в об'єкті свого аналізу; вона в жодному разі не ідеалізує письменника й не домислює можливостей його хисту. «Враховувати межі і специфіку таланту... Лише такий погляд дозволяє віднайти те самотутнє, воістину неповторне, що вносить у літературу художник» [4, с. 140], – наголошує М. Коцюбинська. Рецензентка, на наш погляд, дуже цікаво вступає в діалог із дослідницею І. Кочерги, приміром, підтримує її тезу про «книжну», «літературну» позицію митця у творчості, а не життєві рефлексії як її основний двигун, відмічаючи: «У літературі українській і, зокрема, в драматургії, така мистецька індивідуальність – рідкісне явище, і вже тому вона збагачує літературу, сприяє її повнокровності й багатоголосю» [4, с. 141]. Також акцентує багатогранну сценічність, «смак до театральної виразності й умовності», притаманні письменникові й важливі «в часи становлення молодого радянської драматургії», оскільки збагачували міцно вкорінене вітчизняне театральне реалістичне побутописання і психологізм. Умовність у творах І. Кочерги, за М. Коцюбинською, має велику перспективу в українському письменстві й театральному житті. По-перше, вона є кроком до європеїзації мистецтва, по-друге, у сценічній інтерпретації потребує нового, мисленнєвого, підходу, водночас розвиваючи «смак до сміливого оволодіння мовою театральної експресії» [4, с. 141]. М. Коцюбинська осмислює в рецензії й стильові особливості творів І. Кочерги, як-от грацію, легкість, вишуканість; роздумує над жанровою різноманітністю його п'єс, «інтеграцією елементів різних форм (казка, водевіль, психологічна драма тощо)», над «стилістичною строкатістю», «примхливою художньою еkleктикою», їхніми позитивними функціями у творах. М. Коцюбинська однозначно визнає талант і професіоналізм І. Кочерги, навіть попри його ситуативні загравання з реципієнтом; порівнює літератора з деякими сучасниками-драматурга-

ми (не називаючи прізвищ), які так і не досягнули майстерності творення.

Помітно, що критик – однодумець Н. Кузякіної і в акцентуванні морального ідейного компонента творчості І. Кочерги, наданні йому особливого значення в непростому повоєнному сьогодні, яке швидко поновлює свій тоталітарний формат. Утім, оспівані І. Кочергою «м'який гуманізм», захист людини від стороннього фізичного насилля – не втрачають своєї актуальності. М. Коцюбинська, таким чином, окреслює як «найважливішу наскрізну проблему у книжці Н. Кузякіної – художник і середовище, художник і час», відмічаючи, що «життя і творчість Кочерги дають вдячний матеріал» для її постановки [4, с. 142], оскільки й сам драматург і відсторонювався від суєти життя, і водночас був її виплодом, надто від неї залежав. Тож прочитуючи услід за Н. Кузякіною І. Кочергу з позицій свого часу, М. Коцюбинська особливо акцентує в його творах такі шістдесятницькі творчі максими, як естетизм, живе життя в багатопроblemному його вияві, художню умовність, експресію, моральність, гуманізм, протидію руйнівному оточенню, навіть за умов непомірної залежності від нього, активність митця як суспільного діяча тощо. Через перехрещення всіх цих творчих кодів, рецензентка, солідаризуючись із умовиводами авторки монографії про І. Кочергу, пише про домінанту його стилю, котра зберігалася впродовж усього творчого шляху митця, – «делікатний, ламкий, ніби не пристосований до битв щоденності світ фантазії, в якому жив, який створив для себе» митець [4, с. 142]. Зрештою, М. Коцюбинська робить цілком справедливий висновок щодо праці Н. Кузякіної про українського драматурга: «Уроки Кочерги вперше в нашому літературознавстві осмислені так глибоко і всебічно з позицій сьогоднішнього дня» [4, с. 142].

Відмітимо, що теплі й прихильні відгуки Л. Танюка й М. Коцюбинської на розвідку Н. Кузякіної про І. Кочергу мали на меті ще й підтримати переслідувану дослідницю, підкреслити її глибокий професіоналізм, який тільки міцнів від книги до книги.

На жаль, праця Н. Кузякіної про М. Куліша [12], яка вийшла 1970 р. в періодіці залишилася непоміченою, що є прямим наслідком загрозливої ситуації в українському суспільному й науковому житті того періоду.

Отже, можемо зробити висновок, що 1950–1960-і роки для українського літературознавця Н. Б. Кузякіної були визначальними в науковому розвитку: дослідниця чітко окреслила для себе коло пошукових інтересів й активно розробляла пов'язану з ними проблематику. Передусім це українська радянська драматургія та її найталановитіші представники. У цей період

своєї творчої діяльності, котрий співпав із переломним етапом радянської історії – смерть Сталіна, викриття культу особи, хрущовська відлига й чергове загострення політичної ситуації та посилення тиску на інтелігенцію, Н. Б. Кузякіна ретельно працює, видає низку статей і монографій, які набувають широкого інтересу в дослідницькому середовищі; цілком утверджується як учений із чіткою позицією, глибиною і незалежністю професійного мислення, як першовідкривач у кулішезнавстві тощо. Разом із тим її наукова біографія є типовою для історичної доби, коли самостійність і науковість дослідника були не настільки цінними, як його ідеологічна лояльність до правлячої системи. Звідси тиск на дослідницю з боку академічного керівництва, неоднозначне потрактування її напрацювання критиками. Монографічні студії Н. Б. Кузякіної зацікавили українських та російських дослідників драматургії і театру. І якщо в союзній республіці критика була більш-менш прихильною (відзначались оригінальний виклад, свіжий погляд, глибина аналізу масштабного дослідницького матеріалу, незалежність позиції дослідника тощо), то в Україні домінували політично-схоластичні оцінки, за якими науковець мусила втиснутися в чітко окреслені ідеологічні рамки марксистсько-соціологічного псевдопізнання. Однак кращі літературознавчі сили, репрезентовані, зокрема, українськими шістдесятниками, не зважаючи на особисто загрозливі виклики, гідно оцінювали наукову якість, актуальність, культурну цінність книжок Н. Б. Кузякіної, додаючи в них початки системного прочитання письменства й театрального мистецтва, цілісний (і вдумливий) авторський погляд на мистецьке явище, ті початки гуманістичного наукового студіювання, якого саме потребував складний історичний момент у житті вітчизняного соціуму.

Література

1. Бобошко Ю. Кому це вигідно? / Ю. Бобошко, Ю. Костюк // Літературна Україна. – 1967. – 23 червн.
2. Бойко Л. Наталя Кузякіна «Драматург Микола Куліш» / Л. С. Бойко // Література в школі. – 1962. – № 5. – С. 83–86.
3. Дудчак Г. «Вчена Рада рішуче осудила...» / Г. Дудчак // Кіно. Театр. – 2003. – № 6. – С. 17.
4. Коцюбинська М. Уроки художника / М. Коцюбинська // Дніпро. – 1968. – № 12. – С. 139–142.
5. Кузякіна Н. Автопортрет / Н. Б. Кузякіна // Слово і Час. – 1990. – № 6. – С. 65–68.
6. Кузякіна Н. Важливі проблеми / Н. Б. Кузякіна // Дніпро. – 1964. – № 11. – С. 157–159.
7. Кузякіна Н. Драматург Іван Кочерга. Життя. П'єси. Вистави / Н. Б. Кузякіна. – К. : Рад. письм., 1968. – 259 с.
8. Кузякіна Н. Драматург Микола Куліш / Н. Б. Кузякіна. – К. : Рад. письм., 1962. – 202 с.

9. Кузякіна Н. Нариси української радянської драматургії. Ч. 1. (1917–1934) / Н. Б. Кузякіна. – К. : Рад. письм., 1958. – 239 с.
10. Кузякіна Н. Нариси української радянської драматургії. Ч. 2. (1935–1960) / Н. Б. Кузякіна. – К. : Рад. письм., 1963. – 232 с.
11. Кузякіна Н. Народжена революцією / Н. Б. Кузякіна // Український календар, 1967. – Варшава, 1967. – С. 95–97.
12. Кузякіна Н. П'єси Миколи Куліша. Літературна і сценічна історія / Н. Б. Кузякіна. – К. : Рад. письм., 1970. – 455 с.
13. Кузякіна Н. Потрібна книга / Н. Б. Кузякіна // Рад. літературознавство. – 1958. – № 4. – С. 140–144.
14. Логвиненко М. Що знижує принциповість розмови / Михайло Логвиненко // Дніпро. – 1964. – № 12. – С. 151–154.
15. Логвиненко Михайло [Електронний ресурс] // Енциклопедія Українознавства, словникова частина, т. 4. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/encysl/eu1102.htm>. – Назва з екрана, 15.10.2014.
16. Наталя Борисівна Кузякіна. Біобібліографічний покажчик літератури : Вид. 2-е, випр. і доп. / упоряд. Л. М. Бур'ян ; наук. кер. В. П. Саєнко ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса : РВ ОДНБ імені М. Горького, 2010. – 38 с. – (Серія «Вчені Одеси», вип. 40).
17. Наталя Кузякіна : автопортрет, інтерв'ю, публікації різних літ, історія їх рецепції та інтерпретації, меморія / упоряд. В. П. Саєнко ; НАН України, Ін-т літератури імені Т. Г. Шевченка ; Одеський нац. ун-т імені І. І. Мечникова. – Дрогобич ; К. ; Одеса : Відродження, 2010. – 576 с.
18. Ніколаєв В. Самостійність дослідника / В. Ніколаєв // Прапор. – 1964. – № 2. – С. 79–81.
19. Пархоменко М. Книга о драматурге / М. Пархоменко // Театр. – 1963. – № 6. – С. 91–92.
20. Пилипчук Р. Юрій Григорович Костюк (до 100-річчя від дня народження) [Електронний ресурс] / Р. Пилипчук. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/43513/15-Pylypchuk.pdf?sequence=1>. – Назва з екрана, 15.10.2014.
21. Сахновський-Панкєєв В. Художник і час / В. О. Сахновський-Панкєєв // Рад. літературознавство. – 1963. – № 3. – С. 137–138.
22. Світличний І. Напередодні історико-літературного синтезу / І. Світличний // Дніпро. – 1964. – № 12. – С. 144–151.
23. Седунова О. Леся Українка на сцені харківського театру ім. Т. Г. Шевченка (За матеріалами преси) [Електронний ресурс] / О. Седунова // Кіно-театр. – 2012. – № 1. – Режим доступу : http://www.ktm.ukma.kiev.ua/show_content.php?id=1254. – Назва з екрана, 15.10.2014.
24. Старинкевич Є. Перша монографія про Микола Куліша / Є. Старинкевич // Літературна Україна. – 1962. – 14 груд.
25. Старинкевич Є. Хибні положення в цікавій книзі / Є. Старинкевич // Літературна газета. – 1958. – 5 серп.
26. Танюк А. Мудрость из поисков / А. Танюк // Дружба народов. – 1968. – № 9. – С. 267–289.
27. Чалмаєв В. В области «белых пятен» / В. В. Чалмаєв // Дружба народов. – 1959. – № 2. – С. 263–264.
28. Шлапак Д. З хибних позицій / Д. Шлапак // Рад. культура. – 1964. – 15 берез.

Halyna Kovalchuk

ACADEMIC CREATIVITY OF NATALIA KUZIAKINA OF 1950s–1960s IN PROFESSIONAL READING OF CONTEMPORARIES

The article highlights the reception of academic works of the famous literary and art critic N.B. Kuziakina during the period of her life and work in Ukraine, analyzes responses and reviews of critics, historians and theorists of drama on her books such as “Sketches of Ukrainian Soviet drama” (in two parts, 1958–1963), “Playwright Mykola Kulish” (1962), “Playwright Ivan Kocherba. Life. Plays. Performances” (1968), “Plays of Mykola Kulish: literary and stage history” (1970), emphasizes the political pressure on the academician after publishing of her article “Born in the Revolution” (1967) in the Polish publication. Author presents views of L. Boiko, M. Kotsiubynska, V. Nikolaitsev, N. Parkhomenko, V. Sakhnovskiy-Pankeiev, I. Svitlychnyi, Y. Starynkevych, L. Taniuk, V. Chalmaiev and others on the academic value of publications and the method and style of researcher’s work, distinguishes discussion points that stimulate N.B. Kuziakina for further high professional training.

Keywords: *Ukrainian studies, history of literary criticism, Natalia Kuziakina, Ukrainian drama of the 20th century, literary criticism.*

Галина Ковальчук

НАУЧНОЕ ТВОРЧЕСТВО НАТАЛИИ КУЗЯКИНОЙ 1950–1960-х ГОДОВ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ПРОЧТЕНИИ СОВРЕМЕННИКОВ

Статья представляет научную рецензию работ известного литературоведа и искусствоведа Н. Б. Кузякиной периода ее жизни и творчества в Украине, анализирует отзывы и рецензии критиков, историков и теоретиков драмы на такие ее монографии, как «Очерки украинской советской драматургии» (в двух частях, 1958–1963), «Драматург Николай Кулиш» (1962), «Драматург Иван Кочерга. Жизнь. Пьесы. Представления» (1968), «Пьесы Николая Кулиша. Литературная и сценическая история» (1970), акцентирует на политическом давлении на ученого после публикации ее статьи «Рожденная революцией» (1967) в польском издании. Представлено суждения Л. Бойко, М. Коцюбинской, В. Николаева, М. Пархоменко, В. Сахновского-Панкеева, И. Свитличного, Е. Старинкевич, Л. Танюка, В. Чалмаева и др. о научной ценности изданий, а также о методе и стиле работы исследовательницы, выделены дискуссионные моменты, которые стимулировали Н. Б. Кузякину к дальнейшему профессиональному росту.

Ключевые слова: *украинистика, история литературоведения, Наталия Кузякина, украинская драматургия XX столетия, литературная критика.*

Надійшла до редакції 18.10.2014 р.